

הרב יצחק יעקב פוקס

בס"ד

ט"ו בשבט – ראש השנה לאילנות תשפ"א

"כי האדם עץ השדה" (דברים כ, י"ט) "בניך כשתילי זיתים" (תהלים קכ"ח, ג) "בנינו כנטעים" (תהלים קמ"ד, י"ב) - כולנו, בכל גיל, כשתילים רכים, הזקוקים בקביעות לשלשה דברים גם יחד: א. השקיה מתמדת ורציפה ממקור מים חיים - תורתנו הקדושה, "והיה כעץ שתול על פלגי מים" (תהלים א, ג) - אין מים אלא תורה (בבא קמא פ"ב ע"א) ב. יש ואנו זקוקים לתמוכה, כאשר השתיל הרך ואפילו אילן רב שנים, מאבד כיוון ונוטה על צידו, עלינו לתמוך זה בזה בבחינת "איש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק" (ישעי' מ"א, ו) - לשוב ולהתיישר אל "מסילת הישרים" ואל "אורחות הצדיקים" ג. הדבר השלישי בלעדיו אף אילן או צמח לא יוציא פירות טעימים ועסיסיים ושום פרח לא יפתח את עלי כותרתו המקסימים מבלעדי קרני שמש חמימות - הארת פנים זה לזה, חיוך, שהוא כדברי הגר"ש וולבה זצ"ל, אינו רק עקימת שפתיים ["פזזה"] המראה צורת חיוך, אלא חיוך שהוא הקרנה פנימית של הנשמה. ואז בהתקיים שלשת אלו יחד: תורה ממקור מים חיים, וכשצריך, להציב תמוכה להתיישר ולשוב אל דרכי ד' הישרים, אשר צדיקים ילכו בהם, תוך כדי הארת פנים - אז, כשנאיר פנים זה לזה יאיר גם כן, ד' את פניו אלינו, ותתקיים מהרה בקשתינו: ד' אלוקים צבא-ות השיבנו, האר פניך וניוושע" (תהלים פ, כ) כשנעשה פירות קודש, לנחת רוח לבורא יתברך ונקדש את שמו בעולם.

ראש השנה לאילנות

יום ט"ו בשבט, שלשית בית הלל, הוא ראש השנה לאילנות, אינו ראש השנה לדין האילנות ופירותיהם, מפני שהם נידונים בעצרת (משנה ר"ה ט"ז ע"א). וזה אחד ההסברים למנהג קישוט בתי כנסיות והבתים בענפי אילנות בחג השבועות, כדי שנזכור את פירות האילן ונבקש עליהם רחמים (מג"א).

אמנם כן, המשמעות ההלכתית של ראש השנה לאילנות תשפ"א: יום זה קובע את המעבר משנה לשנה לגבי כל הפירות הצומחים על גבי אילנות, לעניין חישוב המעשרות ולעניין יציאה משנות עורלה, כדלהלן:

א. כל פירות האילן שהייתה בהם "חנטה" – לרוב הדעות: נפילת הפרח, שבעקבותיו מתחיל לבקוע הפרי – אחרי כניסת יום ט"ו בשבט, (השנה אור ליום חמישי), הפירות שיצמחו, שייכים לשנה הנוכחית תשפ"א - שנה שישית לשמיטה, ונכנסו בחובת הפרשת "מעשר עני"

[שהרי כזכור, שנות א ב ד ה השנים: ראשונה, שניה, רביעית וחמישית לשמיטה הן שנות "מעשר שני", והשנים שלישית וששית הן שנות "מעשר עני"], יש לדעת ש"אין מעשרים מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה", ועל כן, הפירות שיחנטו לאחר ט"ו בשבט, יש לעשרם בנפרד, ולהפריש מהם "מעשר עני" ופירות השנה הקודמת תש"פ - חייבים ב"מעשר שני".

כיצד מפרישים "מעשר עני"

בנוסף לחובת הפרשת שאר המתנות: "תרומה גדולה" ו"מעשר ראשון" הנהוגות בכל שנות מחזור שש השנים, שלקראת שמיטה. לאחר הפרשתם, מפרישים מפירות שהחנטה תהיה בהם אחרי ט"ו בשבט תשפ"א "מעשר עני" עשירית מהפירות, ואינה נדרשת הפרשתו לצד, משאר הפירות, אלא רק הגדרת מיקומו וקריאת שמו, כנאמר ב"נוסח הפרשת תרומות ומעשרות": "ומעשר עני בדומם של הפירות"

ערלה

כל עץ שעברו עליו שלש שנות ערלה, (בשנה הראשונה די ב 44 יום לפני ראש השנה א' תשרי - להיחשב כשנה ראשונה, והשנתיים הבאות, כל אחת מא' תשרי עד א' תשרי) ולבסוף, כדי לצאת משנות ערלה צריך שגם כן יעבור העץ יום ט"ו בשבט, ואז יוצאים פירותיו משנות ערלה ונכנסים לשנת נטע רבעי. והם כבר מותרים באכילה, לאחר חילול קדושת נטע רבעי לתוך פרוטה בדומה למעשר שני.

הערה: ט"ו בשבט הוא ר"ה לאילנות בכל ארצות העולם, גם במקומות שעונת הגשמים היא רק לאחר הפסח כבארגנטינה ואוסטרליה וכדומה, מפני שכל הארצות נגרות אחר ארץ ישראל (הגרצ"פ פראנק זצ"ל בשו"ת הר צבי ב, או"ח כ"ט).

הלכות ומנהגי היום

תחנון וידידי - אין אומרים בט"ו בשבט תחנון ולא וידוי (שו"ע קל"א, ו) בני ספרד אף לא בקריאת שמע של ליל ט"ו בשבט, כיון שנקרא ראש השנה שהוא כיום טוב (ביאור הגר"א שם, י"ג). ואף לא במנחה שלפניו (ספר המנהגים לר"י טירנא, כנסת הגדולה, קל"א ומשנ"ב קל"א, ל"ה).

תענית - ט"ו בשבט **אסור** בתענית (שו"ע תקע"ב, ג) אף לא ביום פטירת אביו או אימו [יארצייט] ר"ל (רמ"א תקס"ח, ט). כמו כן, חתן אינו מתענה ביום חופתו שחל בט"ו בשבט (מג"א תקע"ג, א מובא במשנ"ב, ז). אבל החתן אומר את הוידוי במנחה, שהוא יום מחילת עוונות לו (עצי חיים או"ח, כ"ז לבושי מרדכי אבהע"ז א, מ"ט ומבית לוי ל"ח).

תפילת אבל ר"ל לפני העמוד - נהוג שבימים שאין אומרים תחנון אך אומרים למנצח וגו' - כט"ו בשבט, האבל מתפלל לפני העמוד (ביאור הלכה, קל"ב מבית לוי, ל"ח).

הליכה לבית העלמין - מותר לצאת לבית העלמין בט"ו בשבט, אבל אין אומרים הזכרת נשמות ותחינות, רק פרקי תהלים (ל"ג ט"ז י"ז ע"ב צ"א ק"ד ק"ל), אותיות השם ונ.ש.מ.ה מפ' קי"ט כנהוג (גשר החיים כ"ט ו).

אכילת פירות האילן בט"ו בשבט

המקור לאכילת פירות האילן בט"ו בשבט, על דברי הלבוש או"ח קל"א: "יום ט"ו בשבט, ר"ה לאילנות ואין אומרים בו תחנון ואין בו נפילת אפיים שהוא יום שמחה". **כתב המגן אברהם שם:** "ונוהגים האשכנזים להרבות בו במיני פירות של אילנות". **ובכף החיים** קל"א צ"ז: "וכן נוהגים בספרד לכבוד היום, ועושים לימוד באותו הלילה, דהיינו שלומדים משנה או זוהר המדבר על אותו פרי וכו' ויש ספר מסודר על זה "פרי עץ הדר", ומהדרין בפרי שעוד לא אכלוהו לברך עליו שהחיינו.

ובצוואת רבי אליעזר הגדול מובאת בספר "שבט מוסר" פרק ט"ז: "בני, הוי זהיר לברך על הפירות בט"ו בשבט שמנהג ותיקין הוא" ורמז נאה הובא בספרים: על הפסוק "ששם עלו שבטים שבטי ק'ה (י...ה - 15) - ט"ו בשבט עדות, לישראל להודות לשם ד'. שביום זה מברכים על הפירות, ומודים לד' על החן והיופי שבפירות.

זמן אכילת הפירות - יש נוהגים לאכול את הפירות **בליל** ט"ו בשבט (יפה ללב ב, ט"ו מועד לכל חי ל, ז). ויש הנוהגים לאוכלם **ביום** עצמו (ספר אבן ישראל שער ה).

מספר מיני הפירות הנאכלים - יש נוהגים לאכול ט"ו - **15 מיני פירות** (מאמר המנהגים מהר"ם חאגיז בשם האריז"ל) יש נוהגים **י"ג** מינים כמספר "**אחד**" (קונטרס כרם שלמה) ויש נוהגים **30** מינים (רבי חיים ויטאל חמדת הימים ח"ב שובבים פ"ג). **על כל פנים**, אין לפחות **מ"ב** מינים (ספר אבן ישראל עמ' כ"ח) כנגד י"ב צירופי שם הו"ה (תוספות חיים על ספר חיי אדם). וכנהוג פירות **האדמה** גם כן, מצטרפים למניין המינים, שהעץ יוצא מהאדמה.

אכילת אתרוג

מנהג רבים להכין מהאתרוגים של החג שברכו עליהם עם הלולב, מרקחת טעימה, כדי להעלותה על השולחן בט"ו בשבט (יפה ללב סי' תרס"ד, ט"ו כף החיים שם, ס בן איש חי ראה, י"א מנהג בעלזא ליקוטי מהרי"ח ג, עמ' קט"ו משמרת שלום מ"ד, ב).

ברכת האתרוג - "בורא פרי העץ" (כל שניכרת צורת הפרי), גם לאחר בישולו וריקוחו, מפני שזו דרך הכנתו לאכילה (ט"ז סי' ר"ה, ג תשובת חתם סופר או"ח ר"ז לחם הפנים נ"ב, י"ב בשם מהר"ם אש דעת תורה למהרש"ם ר"ב, ו לבושי מרדכי תנינא, מ"ד וכף החיים ר"ב, נ"ה).

אין מברכים שהחיינו בעת אכילת האתרוג א. מפני שנמצא באילן כל ימות השנה (רכ"ה, ו משנה ברורה, ט"ז)
ב. מפני שכבר ברכו בעת נטילת הלולב בסוכות, ועיקר ברכת שהחיינו כשרואים את הפרי (רש"י לעירובין מ
 ע"ב שו"ע רכ"ה, ג לקט יושר עמ' 149 בן איש חי ראה י"א האלף לך שלמה או"ח, צ"ב אמנם ה"כתב סופר"
 או"ח, כ"ג דחה נימוק זה, שברכת שהחיינו בסוכות על המצווה ולא על הפרי, וכן כתב פסקי תשובה א, צ"ט).
ג. אחרי הבישול או הטיגון, וכן כשהוא מסוכר, אין ניכר אם הוא חדש או ישן משנה קודמת ולפני הכנתו - אינו
 עומד כלל לאכילה (ליקוטי מהרי"ט עמ' ל"ג בדי השולחן ס"ג, א וא"א מבוטשאטש, סי' רכ"ה).

סגולות אכילת האתרוג בט"ו בשבט: א. יזכה להשלים שנתו (אהל יששכר עמ' ק"כ) **ב.** סגולה לרפואה (מדרש
 ויקרא ל"ז, ב זרע קודש. **ג.** סגולה למעוברת שתלד בנקל ולמקשה לילד שתלד בריווח (אורחות חיים תרפ"ד),

בקשה על אתרוג כשר ומהודר לקראת סוכות תשפ"ב

בספר **בני יששכר** מאמרי שבט, מאמר ב' וכן הובא בספר "לשון חכמים" של בן איש חי ח"א סי' לח: "קבלה
 ביד חכמי אשכנז ז"ל, לבקש ביום ט"ו בשבט על האתרוג, מפני שהוא יום תחילת צמיחת האילן, שיזמן לו
 הקב"ה ולכל ישראל, אתרוג כשר ומהודר לחג הסוכות הבעל"ט, ותפילתו תעשה פרי, ויש מצדיקי הדורות
 שאמרו ספר תהלים בעצם היום, והעידו, שכאשר סיימו את כל הספר עד תומו, נמצא להם אתרוג נקי מכל רבב

כללים בדיני אכילת פרי העץ

על כל פירות העץ, בין משבעת המינים בין שאינם משבעת המינים - מברכים עליהם "**בורא פרי העץ**" (משנה
 ברכות ל"ה ע"א טור ושו"ע ר"ב, א) משום חשיבותם, אין מסתפקים בברכת "בורא פרי האדמה", "שיש יותר
 התפעלות בפירות שגדלים על אילן המתנוסס לגובה, מאשר בפירות הגדלים באדמה, ושבח הוא לבורא, לכן
 תיקנו עליהם ברכה יותר מבוררת" (משמעות דברי ביאור הלכה ר"ב ד"ה פרי העץ).

מה נקרא "פרי העץ" ?

הדבר תלוי בשלשה תנאים:

1. יש לו גזע בארץ 2. עליו יוצאים מענפיו 3. הצמח רב שנתי, כלומר, העץ נשאר משנה לשנה, ומוציא פירות
 מחדש בעונתו. על כן: אבוקדו – ברכתו "**העץ**" אגס ובננה – ברכתם "**אדמה**".

מתי מגיע הפרי לברכת "העץ" ?

משיגיע לבשילות לרוב בני אדם. אבל אם הפרי עדיין בוסר [לדעת הרמב"ם הלכות דעות, ד – בוסר, כחרבות
 לגוף] אם לא ראוי כלל לאכילה – **לא מברכים**. ראוי קצת (חמצמץ) – לדעת השולחן ערוך מברכים "**בורא**
פרי העץ", אמנם לדעת המשנ"ב ר"ב, י"ח החיי אדם כף החיים שם, ל"ד ובן איש חי פנחס, ב - **מברכים רק**
"שהכול". הכשירוהו לאכילה ע"י בישול או סוכר, לכל הדעות – **ברכתו "שהכול"**. כגון "בננה צ'יפס" (העשוי
 מבננות קשות [בוסר], מטוגנות ומסוכרות) - ברכתו שהכול.

גרעיני פירות העץ

נחלקו הפוסקים האם ברכתם "העץ" (שנחשבים לחלק מהפרי, לעניין אכילה ביום כיפור (גרעיני תפוח) ולדין
 ערלה - תוס' ברכות ל"ו ע"ב והרא"ש סי' ד וכן פסק השולחן ערוך ר"ב, ג) או שברכתם "פרי האדמה" - פרישה
 בדעת הרשב"א, וכן פסק המשנ"ב ר"ב, כ"ג) ויש פוסקים לברך "שהכול" (פר"ח בדעת הרשב"א ברכ"י וכן
 החיים ר"ב, ל"ז).

הלכה למעשה: בני אשכנז - מברכים "אדמה" **ובני ספרד** - מחמת ספק ברכות מברכים שהכול. אמנם לדעת
 הגר"ע יוסף זצ"ל יש לנהוג בזה כבני אשכנז ולברך "אדמה" (חזון עובדיה עמ' קכ"ג). גרעיני פירות הנאכלים
לאחר אכילת הפרי - לכל הדעות נפטרים בברכת הפרי. והוא הדין בפירות האדמה.

הערה: גרעיני **אבטיח** או **דלעת** הנמכרים בחנויות הפיצוחים - ברכתם "האדמה" (שניטעים לצורך הגרעינים - דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בספר "וזאת הברכה עמ' 373 ו"אור לציון ב, עמ' ק"ט).

קליפות הפירות

קליפות פירות הנאכלים לרוב בני אדם עם הפרי (תפוחים, אגסים, אפרסמון וכדומה) - אפילו נאכלים בפני עצמם, מברכים עליהם **"העץ"**. קליפות הדר הנאכלים בפני עצמם (כחלק הלבן בקליפת התפוז או האשכולית) וכן כשעשו מהם מרקחת (ריבה) או כשעטופים בשוקולד - ברכתם **שהכול**, ואם ברכו "העץ" - יצאו ידי חובה (משנ"ב ר"ב, ט"ו וכף החיים, נ"ד). **הערה:** מרקחת העשויה מהקליפה העבה של **האתרוג** - **ברכתה פרי העץ**, שבאתרוג, הקליפה כעיקר הפרי, כלשון חז"ל "אתרוג טעם עץ" [קליפתו] ופריו שווה".

מיצי פירות

כל הפירות שסחטום - מברכים על המיץ **שהכול**, אפילו מוצצים ישירות מהפרי (בעל "מנחת יצחק") פרט ליין ושמן. **שעל מיץ הענבים והיין - מברכים "בורא פרי הגפן"** ועל שמן זית [כשאינו נשתה לבדו, שאז אין מברכים כלל] **אלא מעורב במשקה אחר [כגון מי סלק] וכוונתו לשמן זית - מברך "בורא פרי העץ" כמו כן**, פירות המבושלים במים (ליפתן - "קומפוט") אף שמורגש טעם התפוח, האפרסק או המישמש, היטב במים, הלכה למעשה מברכים על שתיית המיץ לבדו - **שהכול**. כמו כן, אכלו הפירות ולאחר מכן שתו את המים - אין מברכים עליהם **"שהכול"** שהמים טפלים לפרי (שו"ע ר"ב י"א ומשנ"ב, נ"ג).

סחיטת תפוז

הסוחט תפוז ואוכל גם כן את בשר הפרי הנשאר במסחטה: אם מערב את שאריות הפרי במיץ - מברך רק **"שהכול"**. שתה את המיץ, ולאחר מכן מעוניין לאכול את שאריות הפרי מברך עליהם **"פרי העץ"** אכל קודם את שאריות הפרי וברך עליהם - יכוון שלא לפטור את המיץ ואז יוכל לברך על המיץ **"שהכול"**.

כל פרי (או ירק) מברכים עליהם "כדרך אכילתם"

1. כל שדרך אכילתם **חיים** (תמרים, תאנים, תפוזים) אם בישראל - **ברכתם שהכול**. 2. כל שדרך אכילתם **מבושלים** (אתרוג חבושים, ערמונים, קישואים, חצילים, תפוחי אדמה, בטטה) אכלום **חיים** - **ברכתם "שהכול"**.
3. דרך אכילתם **בין חיים בין מבושלים** (זיתים, צימוקים, תפוחים, אגסים גזר) ברכתם בכל אופן **"בורא פרי העץ"** או **"אדמה"**.

דוגמאות מיוחדות

לימונים ירוקים חמוצים מאד, שאינם נאכלים אף על ידי הדחק - **אין מברכים על אכילתם כלל**. **צהובים**, שנאכלים אף ללא הדחק - ברכתם **"העץ"** (כף החיים ר"ד, כ"ד שו"ת רב פעלים ד, ג בן איש חי מטות, י"א ו"אור לציון" ב, מ"ו, ל"ה) **חמוצים שנאכלים על ידי הדחק עם סוכר או דבש** - ברכתם **"שהכול"**. לימונים קטנים בתחמיץ, הנאכלים כתוספת, לדעת הגר"ע יוסף זצ"ל - הם **ברכתם "העץ"**.

שום או בצל, כשנאכלים **חיים** או מבושלים (איבדו חריפותם) - **ברכתם "שהכול"**, פרט לבצל ירוק - **שברכתו "אדמה"**. **בצל ושום המטוגנים** בשמן או מרגרינה - רק אז **ברכתם "אדמה"** (שו"ת אגרות משה"). לימון (רגיל חמוץ) אפילו מיתקוהו בסוכר ודבש - **ברכתו "שהכול"**, מפני שרוב הלימונים שבעצים, מגדלים אותם לשמש כתבלין, תוספת לתה או לתבשילים ולא להיאכל כמות שהם, בעודם ירקרקים ומאד חמוצים. אמנם, לימונים צהובים, הנאכלים למי שאוהבם ללא דחק - ברכתם **"העץ"**. כמו כן,

הערה: הקובע כיצד נאכלים, היינו על פי דרך בני אדם באותה העיר (שער הציון ר"ה, ג).

מצב הפרי בשעת אכילתו – קובע את הברכה

פירות מרוסקים

שולחן ערוך ריב, ז רמ"א ומשנ"ב: "כל הפירות שמיעכם וריסקם לגמרי עד שאין ניכרת צורתם כלל – איבדו ברכתם, ומברכים עליהם "שהכול".

דוגמאות

1. פרוזן יוגורט, מרציפן, פלאפל, במבה, ממרח חומוס, חלבה, חמאת בוטנים, רוטב טחינה, לדר – **ברכתם "שהכול"**.
2. קוגל [פשטידת] תפוחי אדמה, ו"לטקס" – דעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א: אם רואים חוטים – **"אדמה"** נימוחו לגמרי – **ברכתם "שהכול"**.
3. קוקוס טחון – **"העץ"** (כיון שעוד ניכרת צורתו) – שמעתי מהגאון רבי ב"צ אבא שאול והגרי"י נויבירט זצ"ל. אבל עוגיות קוקוס ושקדים – מברכים עליהם שהכול, שלא ניכרת כבר, כלל צורת הפרי.
4. סלט חצילים (כשרואים הגרעינים) – **"אדמה"** ממרח אבוקדו (כשמזהים צורת הפרי) – **"העץ"**.
5. פופקורן – **"אדמה"** (עדיין ניכרת צורת גרעיני התירס) קרונפלס (פתיתי תירס, ואין משנה עבור מה נזרע התירס) – **"שהכול"**.
6. ממרח תמרים (הנמכר כיום) – **"שהכול"**. שלוח (חיטה תפוחה) – "בורא פרי האדמה".
7. פירה תפוחי אדמה – **"אדמה"** לעומתו, פירה תפוחי עץ – **"שהכול"** כהסבר הגרי"ש אלישיב זצ"ל: תפוח, אין נאכלים חיים, ובכל העולם עושים להם "תיקון", כגון פירה, אבל תפוח עץ, אלפי אלפים בני אדם אוכלים אותם חיים, על כן כשריסקום, עד שאין ניכרת צורת הפרי, הופכת ברכתם ל"שהכול".
8. **אבוקדו מרוסק**, הנאכל בפני עצמו ללא פת, כיון שניכר תואר הפרי על ידי המירקם והצבע – **מברכים עליו העץ** (ראה "הליכות ברכות" להרה"ג יצחק אופיר מלכא שליט"א עמ' כ"ו).

סדר הקדימה באכילת פירות

בשבעת המינים: 1. זית, 2. תמר, 3. ענבים (צימוקים), 4. תאנה, 5. רימון, 5. רימון.

ואפילו פלח מפרי משבעת המינים, קודם לפרי אחר השלם. **בפירות שאינם משבעת המינים:** 1. שלם, – מצוה מן המובחר, 2. חביב תמיד, 3. חביב עכשיו.

היו לפנינו מיני פירות שונים באופן שכולם שווים בסדר הקדימה, יקדים לברך על פירות שהשתבחו בהם ישראל, כגון אגוזים או תפוחים, שנאמר: "אל גינת אגוז ירדתי" (שיר השירים ו, י"א) "כתפוח בעצי היער" (שם ב, ג) (כף החיים ר"ב, ז).

כולם שלמים או חצויים, ואין ביניהם מין שבעה, ואוהבים את כולם בשווה – מברכים על הגדול יותר תחילה (כגון חתיכת תפוח גדולה מקטנה יותר, קלמנטינה לפני שקד).

אכילת פירות במהלך סעודה

1. **פירות שנועדו לפתוח התיאבון** – שאוכלים אחר אכילת המוציא כגון – אשכולית, זיתים ומיני כבושים או חריפים ל"תאבן" – אין מברכים עליהם.

2 **מנה ראשונה של פירות**, כגון קוקטיל פירות, אבטיח, מילון: עדיף, לברך על מעט מהפרי לפני נטילת ידיים ולכוון על מה שיאכלו בסעודה, או לאוכלו עם פת (בהתחלה, באמצע ובסוף).

3 תוספות למנה העיקרית (אפילו משבעת המינים): צימוקים ושקדים על אורז, סלט וולדורף, עם אגוזים ואננס "צימע'ס" (גזר, שזיפים וצימוקים), סלט חסה עם פלחי אפרסמון, אגוזי קשיו מסוכרים, או גרעיני רימון – לא מברכים עליהם, אפילו אינם נאכלים עם הפת, מפני שהם נאכלים בסעודה לשובע.

4. הקובע סעודתו על הפירות, היינו, שמעונין לאכול פירות כחלק מהסעודה לשובע, ולא לקינוח – לא מברך עליהם. וטוב שכשמגיע לפרי יאכל ממנו, מעט עם לחם. וכך נהג מרן החזון איש זצ"ל, כשאכל בצהרים, כדרכו בימות החול, פרוסת פת ובננה, אכל מן הבננה יחד עם הפת, להראות שאין היא לקינוח.

5. קינוח של פירות, מברכים עליו ברכה ראשונה אפילו עמד על השולחן ב"המוציא", אלא אם כן אוכלים ביחד עם פת כל הזמן !! וחתיכת פרי שאכלו בלי הפת - צריך לברך עליה. **סלט פירות** חתוכים בחתיכות קטנות – מברכים לפי הרוב, (העץ או אדמה). ספק מה הרוב – מברכים את הברכה הכוללת יותר ("אדמה"). חתוכים הפירות בחתיכות גדולות, ורק מוגשים יחד בצלחת (לא כסלט פירות) – מברכים על כל פרי את ברכתו. לפי סדר הקדימה הנ"ל.

עוגת פירות

אם נאפתה בתנור עם הפירות, ויש שכבת בצק, אפילו דקה אך טעימה – מברכים "בורא מיני מזונות" בלבד, אפילו שכבת הפרי גדולה מאד. אכן לעניין ברכה – אחרונה – תלוי בכמות שנאכלה מחלק המזונות: אין כזית במזונות – מצטרף הבצק ל"בורא נפשות" של המילוי (דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל בהקדמתו לספר "מקור הברכה" וכן דעת הגר"ע יוסף זצ"ל). **הוסיפו את הפירות מחוץ לתנור** כגון "טורט" של קיץ, שמניחים על המאפה מחוץ לתנור שכבת תות, או משמש עם ג'לי וכדומה – מברכים שתי ברכות! **פאיי שמחזירים אחרי הוספת הפירות לתנור לאפיה** - מברכים רק מזונות (שמעתי מהגרי"י פישר זצ"ל).

פירות בחזקת נקיים לגמרי ואין צורך לבדקם מתולעים

על פי פרסום ידי"נ הרה"ג משה ויא שליט"א בעל "בדיקת המזון כהלכה" מעודכן לשנת תשפ"א

אבטיח, אבוקדו, אגוז פקאן (בקליפה), אגוז אורן (צנובר), אגוז מקדמיה, אגוז ברזיל, אגס, אננס בשימורים (בסירופ), אתרוג מסוכר, בננה, "בננה צ'יפס", דובדבנים מיובשים ללא חרצנים (תוצרת ארה"ב בלבד), חבושים תוצרת חו"ל (בעלי קליפה צהובה חלקה), חמוציות, לדר (באריזה סגורה), מלון עגול, מנגו, ערמונים (קלויים וקלופים באריזה הרמטית), פאפאיה, פסיפלורה, פקאן מסוכר (פקאן "סיני"), קוקוס (שלם וטחון), קרמבולה (כוכבית), שזיפים מיובשים, שימורי משמש, תפוז סיני מסוכר, תפוח עץ (טרי ומיובש), תמר לח (קפוא, עפ"י רוב נקי לחלוטין).

פירות הנגועים לעיתים קרובות בתולעים

היביסקוס, חבושים תוצרת הארץ, חרובים, פתל, צימוקים, תות שדה, תותי גוג'י תאנים (טריות ומיובשות). לאופן ניקויים ובדיקתם האפשרית - ראה במפורט בספרנו "הכשרות" פרק י"ג.

דברים שאין לחשוש בהימצאותם - אין הם סימן להתלעה

פירורים חומים דקים בין חצאי אגוזי הקשיו (שאריות של קליפות שנשרפו בקלייה). נקודות אדומות על המשמש (היה שם ביקור של תולעת, שהחליטה לפרוש). נקודות שחורות בבשר פרי האפרסמון או האבוקדו (תגובה של צבע לריבוי ה"ברזל" שבפרי). חתיכות חומות קטנות בשומשום וסולת קלויים (קליפות שנשרפו). נקודות חומות בהירות בזיתים ("מכות" שמקבל הזית בהורדתו מהעץ).

ברכה אחרונה על הפירות

על פירות משבעת המינים: מעין שלש, "על העץ ועל פרי העץ". אכל כזית משבעת המינים וכזית משאר פירות – **מברך פירות – יברך רק "מעין שלש, על העץ וכו'".** אכל חצי כזית משבעת המינים וחצי כזית משאר פירות – **מברך**

רק "בורא נפשות". אכל כזית מזונות וחצי כזית מפירות שבעת המינים או שתי פחות מרביעית יין – לא יזכיר בברכת **"מעין שלש"** את הפרי או את היין! מחשש להפסק בברכה (שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל

שבח פירות ארץ ישראל

"אמר רשב"ג בשם רבי יהושע, משחרב הבית ניטל הטעם מן הפירות, ולואי ובמהרה יבנה הבית כבתחילה, ובמהרה יתקיים המתואר בדברי חז"ל: רמי בר יחזקאל נזדמן לבני ברק, וראה עיזים שרעו תחת התאנה, ונטף הדבש מן התאנה וניגר החלב מן העיזים והתערבבו זה בזה, אמר: הרי זו, זבת חלב ודבש" (גמ' כתובות קיא).

"שבת שירה" - פרשת "בשלח" - י"ז שבט

אמרו חז"ל במדרש תנחומא ובילקוט שמעוני לפרשת בשלח: השירה הזו לישראל קיימת ועומדת לדורי דורות, שנאמר: "אז ישיר", ונאמר "ויאמרו לאמור" [לשון הווה נמשך, ולשון עתיד], ועל כן בכל עת שאומרים אותה, כאילו עתה אמרוה. ובאותה שעה, התרוממו נפשות ישראל למדרגה עליונה שאין למעלה הימנה, – שכל דברי תורה, הקב"ה מדבר וישראל שומעים, ופרשה זו, ישראל שרים והקב"ה וכל פמליה של מעלה שומעים למוצא פיהם. **קשר בין שירת הים לבין ראש השנה לאילנות,** כשנכנסו ישראל לים, נבקעו להם – י"ב שבילים, כנאמר: "לגוזר ים סוף לגזרים וגו'", וכשראו את המים ש"ניצבו כמו נד נוזלים" [-צונאמי] התחילו תינוקות של ישראל, פוחדים ורועדים ובוכים, ראה הקב"ה כן, והצמיח להם, בין שביל לשביל אילנות עם פירות טעימים, והיו ילדי ישראל, תולשים מהם ואוכלים, ושבה רוחם אליהם.

"פרשת המן"

יש נוהגים ביום שלישי לסדר בשלח [השנה י"ג בשבט], לקרוא פרשת המן [פרק ט"ז בשמות, בשלח] כסגולה לפרנסה (הרמ"מ מרימנוב זי"ע). וכבר כתב בשולחן ערוך או"ח א, ס"ה: "טוב לומר פ' העקדה ופ' המן" וכתב הט"ז: "כדי שיאמין שכל מזונותיו באים בהשגחה" וברבנו בחיי, בשלח: "קבלה בידי חכמים כי כל האומר פרשת המן בכל יום, מובטח לו שלא יבוא לעולם לידי חסרון מזונות" ובתשב"ץ קטן רנ"ו: "ואני ערב בדבר" יש לציין, שבספר שבט מוסר פרק מ' ובספר צדקה לחיים (פלאגי) מערכת פ אות תקב"ץ שעפ"י דברי המקובלים, סגולת פרשת המן, לקוראה [לגברים] שנים מקרא ואחד תרגום.

מנהגי "שבת שירה"

ביום שבת קדש "שירה", הנהיג המהר"ל מפרג לאסוף כל דרדקי התשב"ר לחצר "על תנאי שוהל" וציווה על המלמדים לספר לתלמידים גס קריעת ים סוף, ואיך שהציפורים ובעלי כנף היו שרות ומזמרות, עם משה ובני ישראל, ונתנו בידם "קאשע" [כוסמת], שהם יתנו לעופות ולציפורים לזיכרון, לפירות שקיבלו התינוקות בים. וגם זכר למן, כמובא גם בב"ח לסי' ר"ח. **בשבת שירה נהג מן החתם סופר זי"ע** לאכול חיטים – עוללות אפרים (חלק ג מאמר שע"ז) ובנחל קדומים, רמז לדבר: "ויהי בשלח פרעה" ר"ת בשל"ח – **בשבת שירה לאכול חיטים**, ועל שם הפסוק: "השם גבולך שלום, חלב חיטים ישיבעך", הקב"ה שם גבול לים, ונעשה שלום לישראל, ואז חלב חיטים ישיבעך.

מנהג עתיק עפ"י המובא בילקוט שמעוני ובתרגום יונתן בן עוזיאל לפרשת בשלח, שכשנאמר לעם ישראל, "לקטו לכם לחם משנה (ביום ששי) כי מחר לא תמצאוהו בשדה" פיזרו דתן ואבירים את הלחם משנה, בליל שבת על פני המדבר, כדי שכאשר יקומו עם ישראל בבוקר השבת, יראו כולם, שחלילה, משה רבנו בדאי, וקודם שעלה השחר, זימן הקב"ה בעלי כנף שאכלו את כל שפיזרו הרשעים עד לפירור האחרון, וכשקמו בני ישראל והביטו על המדבר הנקי מכל, אמרו כאיש אחד: **"משה אמת ותורתו אמת"** ונתחזקה האמונה בד' ובמשה עבדו בזכות הציפורים, על כן מפזרים להם זירעונים ופירורי פת בשבת שירה.

הלכה למעשה

כתב המג"א שכד, ז והובאו דבריו במשנ"ב, שו"ע הרב וקיצור שו"ע: "יש הנוהגים ליתן חיטים לפני עופות בשבת שירה, ואינו נכון, שהרי אין מזונותיהם עליך" [אם כן, זו טרחה שלא לצורך?] **כתבו הפוסקים** כמה אפשרויות לקיום המנהג כהלכתו בשבת: א. בספר "תוספות שבת", י"ז: "אפשר כיון שנהגו כן לשם מצוה, ולכן אין זה שלא לצורך". ב. ב"מקור חיים" לבעל חוות יאיר: "לי נראה, שלא נאסר רק כשנותנים לפנייהם ממש, שניכר שטורח בשבילם, אבל כשמניח לפני החלון, מאי קעביד"? ואכן, יש המכניסים את הפירורים על גבי מגש מכוסה מלפני שבת, במקומו, ובשחרית רק מסירים הכיסוי. ג. במהרש"ם ואשל אברהם (מבוטשטש): שאפשר לנער את המפה אחר סעודה של שבת, למרפסת, ואז אין זו טרחה שלא לצורך, וגם אפשר לפזר בשבת על ידי קטן, שאף לגדול אין זו אלא טרחה שלא לצורך.

קריאת ה"שירה" בבית הכנסת

יש נוהגים לעמוד בשעת קריאת "שירת הים", וסמך לדבר, הביא בספר "קצות השלחן" (להגרא"ח נאה זצ"ל), פד בבדי השלחן, כ"ב עפ"י המשנה בסוטה כ"ז ע"א שבעת שאמר משה שירת הים היו ישראל עונים כנגדו שירה, כקוראים את ההלל, והלל מצוה לקרותו בעמידה. והוסיף, שיש לעמוד, כבר מ"ויושע ד' וגו' ". ובש"ת רבבות אפרים שכן נהגו מדורות בבתי הכנסת בירושלים ת"ו, והביא מהזוהר לך לך, שדוד אמר שירה בעמידה דווקא, ולכך זכה שהוא מלכא דעלמין והוא מלך המשיח (ראה מדרש תלפיות אות ד), ועמידה היא סימן להוקרת הקב"ה כאדם המתפעל בהרגשתו, ועומד, כיוצא מגדרו.

הלכה למעשה: אף שב"אורחות רבנו" א, עמ' ק"כ שבעל ה"קהילות יעקב" זצ"ל, אף שעמד בקריאת "עשרת הדברות", ב"שירת הים" נשאר לשבת, **מכל מקום**, כתבו כף החיים קמ"ו, נ"ג שערי אפרים ז, ל"ז ושו"ת אגרות משה או"ח ד, כ"ב שהנמצאים **בציבור שנוהגים לעמוד - יעמוד עמהם**.

הברכות שמברכים בראיית "ים סוף"

הרואה את ים סוף, מברך **"בא"ה אמ"ה עושה מעשה בראשית"** (שו"ע רכ"ח, א). וביאור הברכה: "שבח הוא לבורא כשמכירים היום, דבר שאנו יודעים שהמקום בראו מששת ימי בראשית ועדיין הוא קיים, קל וחומר לעושהו שהוא קיים" (אבודרהם ברכות, שער ח הובא במשנ"ב שם, א).

הערה: אף שהים התיכון וים סוף נבראו בדור אנוש כשהציף ד' במים את שליש העולם, כיון שהיה בדרך נס ולא באופן טבעי, מברכים "עושה מעשה בראשית" (ראה בהרחבה בשו"ת בצל החכמה ב, י"א ובספר "שער העין" במילואים כ"ב).

שולחן ערוך רי"ח, ב: "הרואה מקום שנעשו בו ניסים לכל ישראל או לרובם, כגון מעברות הים והירדן [מקום שעברו ישראל בים סוף ובירדן] מברך **"בא"ה אמ"ה שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה"** **הלכה למעשה:** על ראיית חלק מים סוף סתם, אין מברכים **אלא בלא שם ומלכות**: "ברוך שעשה ניסים וכו'" כיון שצריך לראות את המקום המדויק בו עברו (הכרעת באור הלכה רי"ח ד"ה כגון וכו' בשם הכפתור ופרח).

אמנם, הרואה ממטוס את ים סוף, בבת אחת, את כל הקטע שבין סואץ לבין שארם א שיח', שבשטח זה בוודאי הייתה קריעת ים סוף, וכן בירדן הרואה בבת אחת, מים המלח ועד "גשר אדם" - **מברכים "שעשה ניסים וכו' " בשם ומלכות** (דעת ה"אפיקי מגינים" והגאון רבי ב"צ אבא שאול זצ"ל בשו"ת אור לציון ב, י"ד).

אמנם, המלצת הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"ח קנייבסקי שליט"א שאולי עדיף לברך בלא שם ומלכות, שמא הלשון: "מקום שעברו בו" מצריך לראות המקום ממש בבירור מוחלט, כמובא בספר "שלמי תודה" עמ' ט גם בשם מרן הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל.

מכל מקום, לשון ה"כפתור ופרח" כמובא בביאור הלכה שם: **"מיהו בכל מקום שיראה אפילו חלק מים סוף, ראוי לו להזכיר חסדי ד' והשגחתו עלינו, ויודה וישבח לפי כוחו"**.

נסיעה מארץ ישראל לשפת ים סוף [לעיר אילת]

רבות דנו הפוסקים, האם מותר לצאת מארץ ישראל לאזור אילת לטיול או לנופש: בשו"ת תשובות והנהגות (להגר"מ שטרנבוך שליט"א) ג, של"ב: "צריך עיון אם מותר לצאת לשם כשאין צורך" (שאמנם שטח אילת נכבש מידי פעם בתקופות קדומות ע"י שלמה המלך ועוד, אך מעולם לא נתקדש בחזקה). ולעניין יום טוב שני של גלויות, הכריע ראב"ד ה"עדה החרדית" שליט"א שם: "למעשה לא נהגו כן, ושתקי רבנן, ואולי הטעם כיון שקיבלו שם כל מנהגי ארץ ישראל, וכן אני מורה להפריש תרומות ומעשרות בלא ברכה מכל מה שגדל שם למעשה, נסיעה לאילת: נראה, שאם מטרת הנסיעה להודות ולברך לקב"ה על נס קריעת ים סוף, ועל מנת לשוב בהקדם לארץ ישראל - יש בוודאי לסמוך על דעות הפוסקים המתירים.

אמירת "שירת הים" בכל יום בפסוקי דזימרה

כתב ב"עבודת הקודש" למרן החיד"א בציפורן שמיר כ"ד, י והובא במשנ"ב נ"א, י"ז עפ"י הזוהר: "כשאומר שירת הים, יצייר בדעתו, כאילו עומד ביבשה בתוך הים, והמצרים טובעים והוא ניצול, והוא סגולה נפלאה לכפרת עוונות, והובא בספרים הק' שאמירת הפסוקים, בהרגשה ש"ויושע ד' ביום ההוא" - הוא היום הזה, ממש שכעת, רואים "את היד הגדולה..... ויאמינו בד' ובמשה עבדו" - מובטח לו, שיזכה כל אותו היום "להיות בביטחון שלם בבורא יתברך ובשמחה גדולה עד מאד".

עמידה בשירת הים

מנהג בני ספרד שאינם עומדים, אלא מ"ויברך דוד וגו' עד "אתה הוא ד' האלוקים" ומשם, כולל שירת הים ואפילו ישתבח - היחיד אינו עומד (כפ החיים נ"א, מ"ב). ומנהג בני אשכנז, אף שמעיקר הדין, אין עומדים אלא עד "אתה הוא ד' האלוקים" שב"ויברך דוד" (משנ"ב נ"א, י"ט) למעשה נוהגים שמ"ויברך דוד וגו' " כולל שירת הים ישתבח והקדיש עד אחר ברכו - עומדים, ואין לשנות המנהג אלא לאדם חלוש (קיצור שולחן ערוך י"ד, ד ובדרך החיים).

הערה: יש להפסיק מעט בין המילה "במים" לבין המילה "אדירים", ו"מי כמוך וכגו'" הראשון - בכל רפויה והשני - בדגושה. "עם זו גאלת" ו"ידמו כאבן" - יש לומר כשהג' והכ' דגושות (משנ"ב נ"א, י"ז

כפילת הפסוק "ד' ימלוך וגו' " כופלים את הפסוק "ד' ימלוך לעולם ועד" - להודיע שהוא סוף השירה (שו"ת ערוגת הבושם א, י"ז). וב"טעמי המנהגים" ברכות, נ"ב שטעם לדבר, כי משה הקדים ד' לימלוך, ואילו דוד הקדים ימלוך לד' (תהלים קמ"ו) ועל ידי שכופלים הפסוק - אומרים כשניהם. ועפ"י האריז"ל מוסיפים גם כן את תרגום הפסוק. יש לציין, שנחלקו הראשונים: לרמב"ם הלכות ספר תורה, ח הפסוק "כי בא סוס וגו' - מכלל השירה, כמובא במשנ"ב נ"א, י"ז עפ"י האריז"ל שיש להוסיף את הפסוק "כי בא וגו' מאידך, לאבן עזרא והרמב"ן לפ' בשלח - אינו מכלל השירה. וכן הכריע הגר"א במעשה רב כ"ט שלא אמר פסוק זה, כמובא במשנ"ב נ"א, י"ז - בסוגריים.

אמירת הפסוק "ובתורתך .... שמע ישראל" לאחר השירה

בסידורי אשכנז נדפס לאחר "שירת הים" הפסוק: "ובתורתך כתוב לאמור, שמע ישראל וגו' " כהוראת א"ר סוס"י מ"ז, והסכים לנוסח זה החת"ס ב"תורת משה", שופטים ובשו"ת או"ח, ט"ו ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח מ"ג, ומטעימו לשבח. וכן בסידור היעב"ץ מקיים נוסח זה, כדבריו: "כדי להשלים בתורה, כמו במלכויות דר"ה וגם כדי לייחד שמו ד' פעמים [ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד..... ובתורתך ..... ד' אלו קינו..... ד' אחד] כנגד ד' עולמות: אצילות, בריאה, יצירה ועשייה". וכן כתב המשנ"ב מ"ו, ל, מכל מקום אין לומר ברוך שם כבוד וגו'. אמנם, בסידורי האריז"ל ובכוונותיו לא נזכר פסוק זה כאן. וכמו כן, ב"מעשה רב" שהגר"א לא אמרו.

כתובת לברורים, הערות, וקבלת "דפי הלכה"

הרב יצחק יעקב פוקס, מייל 0548483398@gmail או בפקס: 025372586 טלפונים: 02-5371398
0548483398 מחבר הספרים: "תפילה כהלכתה" "הליכות בת ישראל" "הכשרות" "הליכות בין אדם לחברו" ו"הליכות תינוקות וקטנים"